

In dit nummer

- Biodiversiteit en de wet van communicerende vaten
- Demografische ontwikkelingen van invloed op natuur en landschap
- Kwaliteit leefomgeving sterk verbeterd
- Klimaatverandering vraagt om aanpassing natuurbeleid
- Nederlandse natuur doet ertoe

Wot's new is een uitgave van de eenheid WOT Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen UR. Deze Nieuwsbrief bevat informatie over alle wettelijke onderzoekstaken natuur en milieu.

Redactie: Bram ten Cate, met tekstbijdragen van Dorien van der Zwaag

Contactgegevens

WOT Natuur & Milieu
Postbus 47, 6700 AA Wageningen
Tel. (0317) 48 54 71
E-mail: info.wnm@wur.nl
Internet: www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

Abonnement

Aan- of afmelden voor de Nieuwsbrief kan uitsluitend via bovenstaand mailadres. Informatie uit deze Nieuwsbrief mag worden overgenomen mits de bron wordt vermeld.

Nummer 31 van de Nieuwsbrief verschijnt in december 2010

Biodiversiteit en de wet van communicerende vaten

Martin Woestenburg

In het streven om de biodiversiteit zo groot mogelijk te houden, is het nodig om ook te kijken naar mondiale vraagstukken over voedsel en klimaatverandering. Sectoraal beleid werkt dan niet, maar een integrale aanpak lijkt wel heel erg op de wet van communicerende vaten. Een lastige boodschap voor bestuurders en beleidsmakers, want die moeten bij natuurbeleid ook bijvoorbeeld rekening houden met armoede of gezondheid.

2010 is het jaar van de biodiversiteit, maar dat blijkt geen feestje. Want het streven om de afname van de biodiversiteit te stoppen, is niet gehaald. De wereldbevolking groeit en wordt rijker, waardoor de vraag naar voedsel, schoon water, energie en consumptiegoederen toeneemt, met als gevolg een steeds grotere druk op de natuur.

Rol van Nederland

In Nederland is de afname van de biodiversiteit niet gestopt, zoals het beleidsvoornemen was, maar wel geremd, en dat is in overeenstemming met internationale afspraken in het kader van de Convention on Biological Diversity (CBD) die aan de basis stond van het jaar van de biodiversiteit. Maar dat betekent niet dat het goed gaat met de natuur. Tegen die achtergrond heeft het Planbureau

voor de Leefomgeving (PBL) onderzocht wat de rol van Nederland is in het grote, internationale speelveld van de strijd tegen de dalende biodiversiteit. Marlies Sanders van Alterra werkte mee aan een paper van het PBL over wat Nederland doet aan het behoud van biodiversiteit. Het PBL presenteert dit op de conferentie van de CBD die eind oktober in het Japanse Nagoya wordt gehouden, samen met een internationaal rapport dat het PBL op 6 oktober j.l. presenteerde, waarin ook aandacht werd gevraagd voor een meer integrale benadering van de strijd tegen de dalende biodiversiteit. Rijk van Oostenbrugge van PBL werkt samen met collega's aan een briefadvies voor het Nederlandse kabinet waar beleidskeuzen worden geschetst voor de Nederlandse overheid over de bijdrage aan het behoud van mondiale biodiversiteit.

Biodiversiteit: meer dan planten en dieren

Is het nu erg dat het aantal soorten planten en dieren afneemt? Van Oostenbrugge geeft geen direct antwoord. 'Je moet het in bredere context bekijken. Voedsel, biodiversiteit en klimaatverandering zijn de drie mondiale opgaven van tegenwoordig. De CBD gaat over het behoud van de biodiversiteit, maar ook over het duurzaam gebruik en de verdeling van de hulpbronnen die daaruit voortkomen. Als je alles inzet op het behoud van beschermde natuurgebieden red je het dus niet. Er zijn aanvullende maatregelen nodig.' Een voorbeeld van wat die maatregelen inhouden, is te lezen in het rapport waar Sanders aan meewerkte. 'Als Nederland de achteruitgang in biodiversiteit in de volle breedte wil stoppen, dan is behoud van biodiversiteit in intensief gebruikte gebieden een sleutelfactor', schrijft Sanders. Dat betekent een verduurzaming van landbouw en visserij en het combineren van landbouw en natuur. Internationaal zijn de mogelijkheden voor de Nederlandse overheid beperkt, maar Sanders ziet wel mogelijkheden voor keurmerken om duurzame handelsketens te waarborgen, en regelingen om te betalen voor diensten die ecosystemen leveren, zoals schone lucht en schoon drinkwater.

'Waar het om gaat, is dat alles wat je doet ook indirecte effecten heeft', legt Sanders uit. Nederland kan dus best veel doen, maar de drie-eenheid van voedsel, biodiversiteit en klimaatverandering maakt dat het Nederlandse natuurbeleid in een meer integraal daglicht komt te staan. 'Dat raakt de kern van ons werk', reageert Van Oostenbrugge. 'We kijken nu sectoraal, bijvoorbeeld naar de directe effecten van de landbouw op de biodiversiteit, maar niet naar indirecte effecten van bijvoorbeeld armoede op diezelfde biodiversiteit.' Biodiversiteit is meer dan plantjes en diertjes, stelt Van Oostenbrugge. 'Biodiversiteit heeft een intrinsieke waarde, vanuit de morele overweging die we als mensen hebben om soorten planten en dieren te behouden om door te geven aan toekomstige generaties.' 'Vergelijkbaar met de armoedebestrijding', vult Sanders aan. 'Maar biodiversiteit levert ook diensten, ecosystemendiensten als schone lucht', aldus Van Oostenbrugge. Een breed begrip, aldus Sanders. 'We gebruiken de duinen

ook voor onze veiligheid. En bij het CO₂-vraagstuk spelen ook vragen over gezondheid en efficiency.'

Natuurverkenning 2011

Zo heb je vele soorten natuur, die weer op allerlei manieren van maatschappelijke waarde is. In het project Natuurverkenning 2011, waar Van Oostenbrugge projectleider van is, is onderscheid gemaakt tussen vier streefbeeld. 'Als we het bestaande beleid extreem doorvoeren, krijgen we een internationaal netwerk van beschermde natuurgebieden, een super-EHS. Zetten we in op functionele natuur, dan krijg je natuur waar je als mens wat aan hebt. Daarnaast is er nog de beleefbare natuur, het recreatiegroen in en om de stad. En als laatste optie kunnen we ook zo snel mogelijk verdienen aan de natuur, door bijvoorbeeld te bouwen in natuurgebieden.'

Zo lijkt de strijd tegen de afname van de biodiversiteit wel een voorbeeld van de wet van communicerende vaten. Sanders: 'De intensieve landbouw in Nederland is daar een goed voorbeeld van. Die is in principe duurzamer omdat het minder grond gebruikt, maar zorgt wel voor een hogere milieudruk.' Het is ook in het sectorale beleid zichtbaar, aldus Van Oostenbrugge. 'Nederland heeft een sterke

scheiding tussen landbouw- en natuurbeleid. Dat zie je in de natuur: de zeearend komt terug in de Oostvaardersplassen, maar de weidevogels gaan achteruit in de landbouwgebieden.'

Dat levert een lastige boodschap op voor bestuurders en beleidsmakers. 'Je komt snel in een grijs gebied', legt Van Oostenbrugge uit. 'Hoe waardeer je bijvoorbeeld ecosystemendiensten?' 'En wat is het optimum, wat is het minimum, en wat kunnen we bereiken?', vraagt Sanders. 'De Nederlandse bosbouw is een goed voorbeeld van verduurzaming, met ecologisch beheer, maar daardoor wordt de ecologische voetafdruk elders groter. De landbouw is in staat heel veel te beheersen, maar onlangs was nog de kippenbacterie in het nieuws die bestand was tegen antibiotica.'

Lastige boodschap

Toch vinden Sanders en Van Oostenbrugge het tijd om die lastige boodschap op de agenda te zetten. 'We redden het niet meer als we ons concentreren op de kwantiteit aan natuur', stelt Sanders. 'Dus moeten we ons concentreren op de kwaliteit. Dan gaat duurzaamheid een rol spelen.' En daarbij spelen meer overwegingen dan die van biodiversiteit alleen. 'Juist die boodschap willen we agenderen', stelt Van Oostenbrugge. 'Uiteindelijk gaat het om het taboe dat we met meer mensen meer consumeren', concludeert Sanders. 'Maar ook daar moet je kijken wat Nederland kan betekenen', nuanceert Van Oostenbrugge. Als zestien miljoen Nederlanders een dag per week minder vlees eten, dan telt dat nauwelijks als je het vergelijkt met de miljoenensteden elders in de wereld. Maar als ieder land dit zegt, dan gebeurt er mondiaal niets.'

Achtergrondinformatie is te vinden in de volgende publicaties:

- Balans van de Leefomgeving 2010. PBL-publicatie 5002066001. PBL, Den Haag/Bilthoven. (zie ook: www.pbl.nl/balansvandeleeftomgeving).
- Evaluatie biodiversiteitsdoelstelling 2010; Achtergronddocument bij de Balans van de Leefomgeving 2010 (M. van Veen, M.E. Sanders e.a.). PBL-publicatie 50040209. PBL, Den Haag/Bilthoven. (zie ook: www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/500402019.pdf).

Contact: marlies.sanders@wur.nl en rijk.vanoostenbrugge@pbl.nl

Demografische ontwikkelingen van invloed op natuur en landschap

Demografische ontwikkelingen hebben invloed op natuur en landschap. Met name via ruimtebeslag door bebouwing, recreatieve consumptie en vestigingspatronen. Dit blijkt uit het achtergronddocument van de WOT Natuur & Milieu dat dient als input voor de omgevings-scenario's van de Natuurverkenning 2011. Hierin wordt vooruitgekeken tot 2040.

Naast de voorziene lichte bevolkingsgroei bepalen ook welvaart, samenstelling en herkomst van de bevolking het ruimtebeslag. Door de vergrijzing zal er een grotere behoefte zijn aan groen in de directe woonomgeving en aan wandel- en fietsmogelijkheden. De woonlocatie wordt steeds minder bepaald door sociale en economische motieven en steeds meer door kwaliteit van de woonomgeving. De druk op de Randstad neemt toe en wonen op het platteland nabij de stad is in trek.

Ruimtebeslag door bebouwing

In de komende decennia zal de omvang van de bevolking waarschijnlijk nog licht toenemen, tot rond 17,5 miljoen. Vooral onzekerheid over migratiestromen bemoeilijken echter demografische voorspellingen. Naast omvang

zijn ook welvaart, samenstelling en herkomst van de bevolking van belang voor het ruimtebeslag.

Recreatieve consumptie

Rond 2040 is waarschijnlijk ruim een kwart van de bevolking 65-plusser; nu is dat 15%. Dit zal ook invloed hebben op natuur en landschap. Ouderen zijn vrijer om te gaan wonen waar zij willen en hebben meer behoefte aan groen in de directe woonomgeving. Het is de vraag of het huidige recreatienetwerk voor zo'n grote groep ouderen nog voldoet.

Vestigingspatronen

Regionale verschillen in bevolkingsontwikkeling lijken groter te worden in de toekomst. De dichtbevolkte gebieden raken nog dichter bevolkt en de relatief dunbevolkte gebieden krijgen te maken met krimp. In de Randstad neemt de druk op natuur en landschap verder toe doordat de bevolking hier groeit, maar ook omdat het ruimtebeslag voor wonen toeneemt.

De woonlocatie wordt steeds minder door sociale en economische motieven bepaald en meer door de kwaliteit van de woonomgeving. Wonen in het landelijke gebied met de voorzieningen van de stad in de nabijheid, wordt door velen als aantrekkelijk beschouwd. Door nieuwe vormen van segregatie – op culturele, milieu of financiële gronden – kan publieke toegankelijkheid van natuur en groen in het geding komen, bijvoorbeeld door nieuwe landgoederen in particulier eigendom /Dorien.

Meer informatie:

- Veeneklaas, F.R. & J. Vader (2010). Demografie in de Natuurverkenning 2011; Achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011. Wageningen, WOT Natuur & Milieu, [WOT-werkdocument 194](#).
- Veeneklaas, F.R. & J. Vader (2010). Demografie in de Natuurverkenning 2011. Wageningen, WOT Natuur & Milieu, [WOT-paper 3](#).

Contact: frank.veeneklaas@wur.nl en janneke.vader@wur.nl

Kwaliteit leefomgeving sterk verbeterd

De kwaliteit van de leefomgeving is de laatste twintig jaar sterk verbeterd. Lucht en oppervlaktewater zijn schoner geworden, de steden zijn aantrekkelijker om te wonen en de natuur krijgt meer ruimte. Maar klimaatverandering en biodiversiteit vereisen extra beleidsinspanningen. Dit staat in de Balans van de Leefomgeving van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) waaraan ook Wageningen UR heeft bijgedragen.

Slim beleid inzetten

De leefomgeving profiteert voorlopig nog van de economische neergang. De uitstoot van vervuilende stoffen is lager door de teruggelopen economische activiteit, en de druk op de schaarse ruimte is tijdelijk afgenomen. Maar als gevolg van de crisis is het moeilijker

geld beschikbaar te krijgen om schone technieken te ontwikkelen. Als investeringen in stedelijke ontwikkeling en in natuur en landschap teruglopen door bezuinigingen, dan zal dit zowel de leefbaarheid in de steden als de kwaliteit van natuur en landschap onder druk zetten. Het op een slimme, doelmatige manier voortzetten van succesvol beleid is cruciaal.

Klimaat en biodiversiteit

De Balans stelt dat voor het klimaatbeleid Nederland zijn Kyoto-verplichtingen waarschijnlijk wel zal kunnen nakomen, maar dat voor het bereiken van de Europese klimaatdoelen nog veel extra investeringen nodig zijn. De Europese afspraak om de achteruitgang van de biodiversiteit in 2010 te stoppen is door Nederland niet gehaald. De afname is wel geremd door de

aanleg van nieuwe natuurgebieden en verlaging van de milieudruk. Het gaat goed met planten, dieren en ecosystemen die minder hoge eisen aan hun omgeving stellen. Daar staat tegenover dat soorten en ecosystemen die gevoelig zijn voor versnippering en milieudruk het nog steeds moeilijk hebben. De opstellers van de Balans vermelden dat er meer moet worden ingezet op het vergroten en verbinden van natuurgebieden.

Meer informatie:

Balans van de Leefomgeving 2010. PBL-publicatie 5002066001. PBL, Den Haag/Bilthoven. (zie ook: www.pbl.nl/balansvandeleeftomgeving)

Contact: jeannette.beck@pbl.nl

Klimaatverandering vraagt om aanpassing natuurbeleid

Bij voortzetting van het huidige natuurbeleid blijft de natuur kwetsbaar voor de gevolgen van klimaatverandering. Behoud van alle dier- en plantensoorten per gebied is niet realistisch in het licht van de klimaatverandering. Het beleid kan zich beter richten op het vergroten van het aanpassingsvermogen van natuur. Dat concluderen het Planbureau voor de Leefomgeving en Wageningen UR in de studie 'Adaptatiestrategie voor een klimaatbestendige natuur'.

Achteruitgang populaties

Nederland warmt op en zal in de toekomst vaker te maken krijgen met extreme weersomstandigheden. Meer droogte, hitte en wateroverlast zullen er onvermijdelijk toe leiden dat bepaalde populaties achteruit gaan of zelfs uit Nederland verdwijnen. Het veranderende klimaat is op termijn ongeschikt voor 15 procent van alle hier voorkomende dier- en plantensoorten. Andere soorten krijgen echter de kans zich hier te vestigen. Zij kunnen de rol van de verdwijnende

soorten overnemen. Bij een veranderend klimaat kan de biodiversiteit dus op peil blijven. De natuur moet dan wel voldoende in staat zijn zich aan te passen aan de verstoringen.

Natuurbeleid op andere leest

Het Nederlandse natuurbeleid zou op een andere leest moeten worden geschoeid. Niet het behouden van plant- en diersoorten per gebied, maar het vergroten van het aanpassingsvermogen van de natuur is het nieuwe uitgangspunt. In grotere, aaneengesloten gebieden kunnen dieren en planten zich beter aanpassen om zo de gevolgen van extreem weer op te vangen. Als daarnaast natuurgebieden internationaal met elkaar verbonden worden, kunnen dier- én plantsoorten voor wie het hier te warm wordt, noordelijke, koudere streken bereiken. Vanuit het zuiden kunnen nieuwe soorten zich in ons land vestigen. Goede verbindingen vergroten het aanpassingsvermogen van de natuur en dat is gunstig, ongeacht of de gevolgen van de klimaatverandering nu groter of kleiner zullen zijn.

Ecologische hoofdstructuur aanpassen

De auteurs bevelen aan om het door het kabinet gewenste netwerk van natuurgebieden, de zogenaamde ecologische hoofdstructuur, aan te passen. Tegengaan van de versnippering van natuurgebieden blijft van belang, maar aan te kopen gebieden liggen bij voorkeur in de in deze studie gepresenteerde corridors en clusters. Klimaatbestendige natuurontwikkeling valt goed te combineren met andere maatschappelijke belangen, zoals het beschermen van Nederland tegen wateroverlast.

Meer informatie:

Vonk, M. C.C. Vos & D.C.J. van der Hoek (2010). Adaptatiestrategie voor een klimaatbestendige natuur. PBL-publicatie 500078002. PBL, Den Haag/Bilthoven.

Contact: claire.vos@wur.nl
marijke.vonk@pbl.nl

Nederlandse natuur doet ertoe

Welke rol heeft de Nederlandse natuur in Europa? Welke elementen van natuur en landschap zijn kenmerkend voor ons land? En welke rol heeft het natuurbeleid in Nederland daarbij? In het recent verschenen boek 'Grenzeloze Natuur' komen deze vragen aan de orde vanuit drie verschillende invalshoeken: de soorten, de ecosystemen en de landschappen.

Nederlandse natuur is uniek

Nederland is weliswaar klein en dichtbevolkt, maar het kent een grote rijkdom aan natuur en landschappen, van de duinen langs de Noordzee tot de zandgronden van Twente en van de Waddenzee tot het Limburgse Mergelland. Sommige soorten, ecosystemen en landschappen komen buiten onze landsgrenzen niet of weinig voor. Als ze uit Nederland verdwijnen, dan verdwijnt daarmee ook een belangrijk gedeelte van de Noordwest-Europese populatie van die

soort of van het Noordwest-Europese areaal van dat ecosysteem of landschap. Dat geeft Nederland een internationale verantwoordelijkheid voor het behoud van die soorten, ecosystemen en landschappen. Nederland is bijvoorbeeld een pleisterplaats voor grote aantallen trekvogels. Onze hoogveenvegetaties zijn uniek, nergens anders vind je getijdengebieden zoals in onze Zeeuwse Delta.

Heldere taal

Grenzeloze natuur beschrijft onze natuur- en landschapswaarden per biotoop. Het schetst niet alleen de ecologische rol van Nederland in Europees verband, maar legt ook in heldere taal uit hoe experts die rol precies bepalen en welke nationale en internationale regelgeving daarbij komt kijken. De auteurs Joop Schaminée, Joep Dirx en John Janssen vertegenwoordigen samen vele decennia aan ervaring in het natuur- en landschapsbeheer en natuurbeleid. Hun enthousiaste beschrijvingen en toegankelijke uitleg zijn gericht op een breed publiek, van professionals tot natuurliefhebbers. Op een overtuigende manier maken de auteurs duidelijk dat de Nederlandse natuur er wel degelijk toe doet.

Meer informatie:

Het boek 'Grenzeloze Natuur; de internationale betekenis van Nederland voor soorten, ecosystemen en landschappen' is uitgegeven door de KNNV in samenwerking met de WOT Natuur & Milieu van Wageningen UR. Dit boek is het tiende deel in de Reeks WOT-studies en is verkrijgbaar bij de KNNV of in de boekhandel (ISBN 978 90 5011 320 5).

Contact: joop.schaminee@wur.nl
joep.dirx@wur.nl
john.janssen@wur.nl

Mini-symposium 18 november 2010

Ter gelegenheid van het verschijnen van dit boek wordt op 18 november a.s. een mini-symposium georganiseerd. De auteurs zullen ieder vanuit hun expertise een toelichting geven

op het boek, waarna de minister verantwoordelijk voor het domein Natuur het boek in ontvangst zal nemen. Het mini-symposium is een gezamenlijke activiteit van het Ministerie van LNV, het Regiebureau Natura 2000, Dunea duin & water

en Wageningen UR. Deelname aan het mini-symposium is alleen mogelijk op uitnodiging. Meer informatie is te verkrijgen bij het secretariaat van de WOT Natuur & Milieu: info.wnm@wur.nl.